Oorlogstribunalen voor Batu Lintang Camp

mr. dr. Sander Gellaerts[1]

Militairen en burgers uit de Westerafdeling in Borneo werden tijdens de tweede wereldoorlog geïnterneerd in Batu Lintang Camp. Na de oorlog kwamen er oorlogstribunalen voor zowel de officieren als voor de bewakers die werden verdacht van oorlogsmisdaden die zich zouden hebben afgespeeld tijdens de oorlog. In andere artikelen is geschreven over de strijd die de militairen hebben gevoerd in West-Borneo en over de kampen waarin zij geïnterneerd waren. Dit laatste artikel gaat in op de oorlogstribunalen na de bevrijding van het kamp.

Na de bevrijding zijn er verschillende processen gevoerd tegen Japanse officieren. De processen worden onderscheiden in een A, B en C klasse. De A klasse was voor de hooggeplaatste Japanse officieren en politici, die werden berecht door het International Military Tribunal for the Far East in Tokyo. Keizer Hirohito werd expliciet uitgesloten van vervolging. Processen voor klasse B (schendingen van de wetten en gewoonten van oorlog) en klasse C (misdaden tegen de menselijkheid) werden gehouden door nationale regeringen op verschillende locaties in de Stille Oceaan. Doordat Batu Lintang Camp bevrijd was door de 9e Australische divisie werden de oorlogstribunalen voor de Japanse officieren van dit kamp gehouden bij hun hoofdkwartier op het eiland Labuan voor de kust van Brits-Borneo. Deze Australische rechtbanken waren ingesteld en spraken recht onder de Australian War Crimes Act (no. 48 of 1945) en Regulations for the Trials of War Criminals (Statutory Rules 1945, no. 164).[2]

De berechting in eerste aanleg werd in principe uitgevoerd door een militaire rechtbank bestaande uit drie officieren, bijgestaan door een aanklager en een verdediger. Wanneer er petities of verzoekschriften tot heroverweging werden ingediend, of wanneer een straf automatisch werd

[1] Sander Gellaerts (2025) deelt in vier artikelen enkele resultaten van zijn familieonderzoek: Val van de Westerafdeling, Batu Lintang Camp, Bukit Stabar en Oorlogstribunalen voor Batu Lintang Camp. Hij besteedt hierbij aandacht aan de omstandigheden van de Nederlandse militairen die in 1942 gelegerd waren op de Westerafdeling in Borneo. Zijn grootvader Leon J.G. Gellaerts was als KNIL-militair betrokken bij deze strijd tegen Japan en later ook krijgsgevangen in Batu Lintang Camp.

[2] Zie o.m. Sissons, D.C.S., 2016, 75. 'The Australian War Crimes Trials and Investigations (1942–51)' in: Tamura, K. and Stockwin, A., eds., 2020. *Bridging Australia and Japan: The writings of David Sissons, historian and political scientist*, Volume 2. Canberra: ANU Press, 57-128.

herzien werden deze beoordeeld door de directeur juridische zaken van het legerhoofdkwartier in Melbourne. Daarna ging het dossier naar de Judge Advocate General (J.A.G.), die advies uitbracht over de geldigheid van het vonnis en het verzoek. Uiteindelijk was het aan de opperbevelhebber om het vonnis te bevestigen, te wijzigen of te vernietigen.

De oorlogstribunalen zijn tijdens en met name na de oorlog niet zonder kritiek geweest.[3] Al bij de opsporing deden zich problemen voor: westerse getuigen herkenden Japanse verdachten vaak niet in line-ups, wat de betrouwbaarheid van identificaties ondermijnde. Taal- en cultuurbarrières speelden een grote rol in het verloop van de processen. De kwaliteit van de vertaling kon dan al snel van doorslaggevend belang zijn voor het begrip en de verdediging van de verdachte. Veel Japanse verdachten kregen slechts losse vragen vertaald, zonder bredere context, waardoor zij het proces slechts fragmentarisch konden volgen. De rechtbanken kampten bovendien met organisatorische tekortkomingen. Personeels-wisselingen zorgden voor gebrek aan continuïteit, en ook het juridisch kader was vaak onduidelijk. Namen van verdachten werden in publicaties op verschillende manieren gespeld, wat de identificatie bemoeilijkte. Ook tijdens dit onderzoek bleek het soms nog lastig om eenduidig namen uit publicaties te halen vanwege de verschillende (bij)namen, zoals Nakato, Nekata, Negata, Nagato of Nekato. Voor onderzoekers destijds zal die puzzel niet anders zijn geweest. De processen zijn ook bekritiseerd op procedurele gronden. Kritiek richtte zich verder op het gebrek aan juridische grondslagen voor bepaalde aanklachten, de beperkte mogelijkheid tot bewijsvoering, en de afwezigheid van rechtsgelijkheid. Getuigenverklaringen werden vaak schriftelijk overlegd, waardoor kruisverhoor ontbrak en het leveren van tegenbewijs werd bemoeilijkt. Ook werd soms belastend bewijs toegelaten dat inhoudelijk weinig relevant was, maar wel leidde tot framing van verdachten. Ten slotte bleek de straftoemeting inconsistent. Er bestonden geen algemene richtlijnen, waardoor vergelijkbare zaken tot sterk uiteenlopende vonnissen konden leiden, afhankelijk van het tribunaal. Er kwam vanuit juristen al vroeg kritiek op de situatie. Zo vond de hoogste juridisch beoordelende autoriteit, J.A.G. J. Bowie Wilson, het proces van vijfenveertig bewakers voor mishandeling van gevangenen in het Batu Lintang Camp ‘onbevredigend’. Hij beklaagde zich erover dat ‘the great number of the accused tried jointly made it extremely difficult to follow and to allocate the evidence to the

[3] Zie o.m. Fitzpatrick 2013, 342. Georgina Fitzpatrick, ‘War Crimes Trials, ‘Victor’s Justice’ and Australian Military Justice in the Aftermath of the Second World War’ (hfst 16), in: K.J. Heller and G. Simpson, eds. *The Hidden Histories of War Crimes Trials*. Oxford: Oxford University Press, 329-350.

individual '.[4] Kapitein H.D.A. Yates was als ex-krijgsgevangene uit dit kamp juist onder de indruk van het team onder leiding van kapitein E.C. Givney (en later T.L. Mort) dat voor de tribunalen, de oorlogsmisdaden in Kuching onderzocht tussen 11 september 1945 en januari 1946. 'A very full dossier was compiled listening the name of every quard together with every one of his nicknames, his description, his record, good or bad, and what had become of him. I was really pleasantly surprised to see for myself the thoroughness with which these files had been drawn up'.[5]

Van Batu Lintang naar Labuan

Luitenant-generaal Baba Masao en luitenant-kolonel Tatsuji Suga waren de hoogst verantwoordelijke officieren voor Japan in Brits-Borneo. Masao als opperbevelhebber van het 37e Japanse leger en Suga als bevelhebber van alle krijgsgevangenen en geïnterneerde burgers op Brits-Borneo.[6] In deze periode had in 1945 een dodenmars plaatsgevonden tussen de kampen in Sandakan en Ranau waarbij uiteindelijk meer dan 2.400 geallieerde krijgsgevangenen waren omgekomen en maar zes het hadden overleefd omdat zij ontsnapt waren.[7] Na de oorlog kwam onder meer de vraag op wie uiteindelijk verantwoordelijk was voor deze misdaad en voor het leed van de burgers en krijgsgevangenen in de kampen.

Na de bevrijding van Batu Lintang Camp op 11 september 1945 werden de Japanners eerst samen met andere Japanse militairen geïnterneerd in hetzelfde kamp. De van oorlogsmisdaden verdachte Japanners werden naar het eiland Labuan gebracht. Zij werden daar ondergebracht in het voormalig krijgsgevangenkamp en aldaar werd een militaire rechtbank ingericht. De Japanse officieren uit het kamp werden in Labuan berecht en de kampbewakers later in Morotai.

De officieren van Batu Lintang Camp, luitenant-kolonel Suga, kapitein Nakata en 'dr.' Yamamoto (chief medical officer) werden op 11 september

---

[4] Fitzpatrick 2013, 336; J. Bowie Wilson to DPW&I (for Convening Authority), 4 march 1946, Minute Paper, Trial of Japanese War Criminals, NAA Canberra, A471, 80754 PART 1, 6. Voor ook Japanse perspectieven zie o.m. E. Okada, 'The Australian Trials of Class B and C Japanese War Crime Suspects, 1945–51'. Australian International Law Journal, 2009, vol. 47, 47-80.

[5] Ooi 1988, 667 (D.H.A. Yates). Keat Gin Ooi, *Japanese Empire in the Tropics: Selected Documents and Reports of the Japanese Period in Sarawak, Northwest Borneo, 1941–1945*, Ohio University Center for International Studies, Monographs in International Studies, SE Asia Series 101, 1998, Vol. 1 en Vol. 2.

[6] Ooi 1998, 286; Southwell 1999, 145-147. C.H. Southwell, Uncharted Waters Calgary, Canada: Astana Publishing, 1999; Ooi 1998, p. 285 en de rechtbankstukken NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 December 1945, 6; https://www.naa.gov.au/

[7] L.G. Wigmore, 1957. 'Camps in Borneo, Japan and Elsewhere'. In: *Australia in the War of 1939–1945, vol. IV*: The Japanese Thrust. Canberra: Australian War Memorial, ch. 25. In meer detail M. Hoogterp, 'Gruwelijke dodenmars', *Stabelan*, 15e jrg, 1988, 36.

1945 naar Labuan gevlogen.[8] Kapitein Takino en luitenant Ojima werden later naar het eiland overgebracht.

Tatsuji Suga
Commandant

Takeo Nakata
2e commandant

Motoi Takino
Betaalmeester

Takeo Ojima
Administratie

Katsuji Yamamoto
Medisch officier

Het was tegen het einde van de oorlog niet ongewoon dat Japanners, met het oog op de bushido-traditie, een einde aan hun leven maakten of daar een poging toe deden om krijgsgevangenschap of een veroordeling te voorkomen. Suga werd in de morgen van 16 september 1945 dood gevonden in zijn tent die was omgeven door prikkeldraad. Hij is gevonden met een waterfles, half gevuld met zand.[9] Het is onduidelijk hoe hij precies aan zijn einde is gekomen. Sommigen stellen dat hij zelfmoord heeft gepleegd doordat hij zich in zijn strot zou hebben gestoken met een tafelmes. Anderen stellen dat hij daarbij hulp heeft gekregen van zijn hulp Kwanaka Yoshiro ('Parrot').[10] Hij stierf waarschijnlijk zonder te weten dat zijn vrouw en vier kinderen de bommen van Hiroshima hadden overleefd.[11]

Ook Nakata en Yamamoto hebben geprobeerd zelfmoord te plegen. The Courier-Mail meldt op 25 september 1945 dat kapitein Nakata zelfmoord heeft proberen te plegen door zijn keel door te snijden met een bot tafelmes. Toen dit niks opleverde zou hij zichzelf traditioneel hebben willen laten sterven door zijn buik open te snijden (Seppuku of Harakiri). Hij werd uiteindelijk ontwapend. Miss H.E. Bates meldt dat ook Yamamoto zelfmoord heeft proberen te plegen door zijn strot over het prikkeldraad te wrijven, maar dat hij door een Australiër werd tegengehouden.[12]

Met de dood van Suga was alleen luitenant-generaal Baba Masao als opperbevelhebber van het 37e Japanse leger nog over als hoogste officier. Hij was in januari 1947 gearresteerd en naar Rabual (Papua New Guinea) overgebracht voor 'Unlawfully disregard[ed] and fail[ed] to discharge his

[8] AWM (Australian War Memorial), 20 december 1945, nr. 123170, https://www.awm.gov.au/; E. Soeur, *De Zusters Recollectinen Penitenten van de Congregatie van Etten (N-Br.) in gevangenschap en in het concentratiekamp der Japanners op Borneo*, 2e druk, in eigen beheer, [jaartal en schrijver niet gepubliceerd], 35 meldt dat Suga op 15 september 1945 naar Laboean is gebracht.
[9] AWM, 16 september 1945, nr. 030263/07; The Age, 'Burnt P.O.W. records', 17 september 1945, p. 2 (online).
[10] Ooi 1998, 649 (L.E Morris); Soeur, 135.
[11] Southwell 1999, 368; The Age, 'Burnt P.O.W. records', 17 september 1945, 2.
[12] *The Courier-Mail*, 'Jap couldn't suicide', 28 september 1945; Ooi 1998, 628 (H. Bates).

duty as [...] Commander to control the conduct of the members of his command whereby they committed brutal atrocities and other high crimes against people […]'.[13] Hij werd schuldig bevonden aan het bevelen van de dodenmars van Sandakan naar Ranau. Het is onduidelijk gebleven of Suga zelf kennis had van de Sandakan-Ranau marsen. Het proces tegen Masao begon op 28 mei 1947 en eindigde op 5 juni 1947. Na een beraad van 12 minuten werd hij schuldig bevonden. Na een beraad van twee minuten werd de doodstraf uitgesproken en op 7 augustus 1947 is hij opgehangen.

Japanse officieren voor de rechtbank

Na de dood van Suga zijn uiteindelijk de vier leidinggevende officieren als verdachten voorgeleid aan de Military Court War Crimes te Labuan: Luitenant Takeo Ojima en Katsuji Yamamoto, en kapiteins Takeo Nakata en Motoi Takino.[14]

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL 123170

Labuan, 20 december 1945. Twee militaire politieagenten bewaken vier Japanse gevangenen buiten de rechtszaal. VLNR: luitenant Ojima, luitenant Yamamoto, kapitein Nakata en kapitein Takino (fotograaf: F.A.C. Burke).

[13] Court No. R176. AWM, nr. C2631202 [War Crimes and Trials - Transcripts of Evidence]; *Sydney Morning Herald*, 'Japanses to be hanged, Ranau Death March', 6 juni 1947.

[14] AWM, 20 december 1945, nr. 123170.

Dit proces werd gevoerd tussen 15-22 december 1945. Het proces begint op zaterdag 15 december 1945 om 9.30 uur in Labuan.[15] De rechtbank bestond uit luitenant-kolonel J. Maxwell-Hall (BBCAU; Brits-Borneo, Civil Affairs Unit), luitenant-kolonel R.T. Cochrane (AASC: Australian Army Service Corps, 9th division) en majoor A.J. Greville (vaste president oorlogstribunaal van de 9e divisie). Tijdens het proces was luitenant Raymond Balzer de aanklager van het 2/9 Australian Army Armoured Regiment. Luitenant J.M. Da Costa en sergeant J. Mann waren de geallieerde vertalers. De verdediging werd geleid door kolonel Yamada en de kapiteins Susumu Matsumura en Kunihiko Eto van het 37e Japanse Leger in Labuan.[16]

Labuan, 20 december 1945. De leden van de rechtbank (vnlr): luitenant-kolonel Maxwell-Hall van de British Borneo Civil Affairs Unit, luitenant-kolonel Cochrane van de ACS 9e Divisie, en majoor Greville, permanent voorzitter van de krijgsraden van de 9e divisie (fotograaf: F.A.C. Burke).

The record of Military Court War Crimes vat de aanklacht voor War Crimes tussen 15 mei 1942 en 20 augustus 1945 als volgt samen:[17]

[15] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 52.
[16] AWM, 20 december 1945, nr. 123161, 123162; NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 45, 52; Fitzpatrick 2013, 336. Matsumura wordt zowel als majoor als kapitein genoemd.
[17] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 6-8.

1e aanklacht: Mishandeling van gevangenen
Het toestaan (authorised and permitted) aan mannen onder hun leiding, dat zij frequent wrede aanvallen uitvoeren tegen krijgsgevangenen en geïnterneerden dat bestaat uit het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel.

2e aanklacht: Het niet geven van voedsel, medische middelen
Het niet geven van voedsel, medische middelen en aandacht aan krijgsgevangenen en geïnterneerden waardoor velen van hen overleden.

3e aanklacht: Dwingen van zwakkeren tot zware fysieke arbeid
Het dwingen van krijgsgevangenen en geïnterneerden tot zware fysieke arbeid van hen die ziek en verhongerd zijn, waarbij velen de dood vinden.

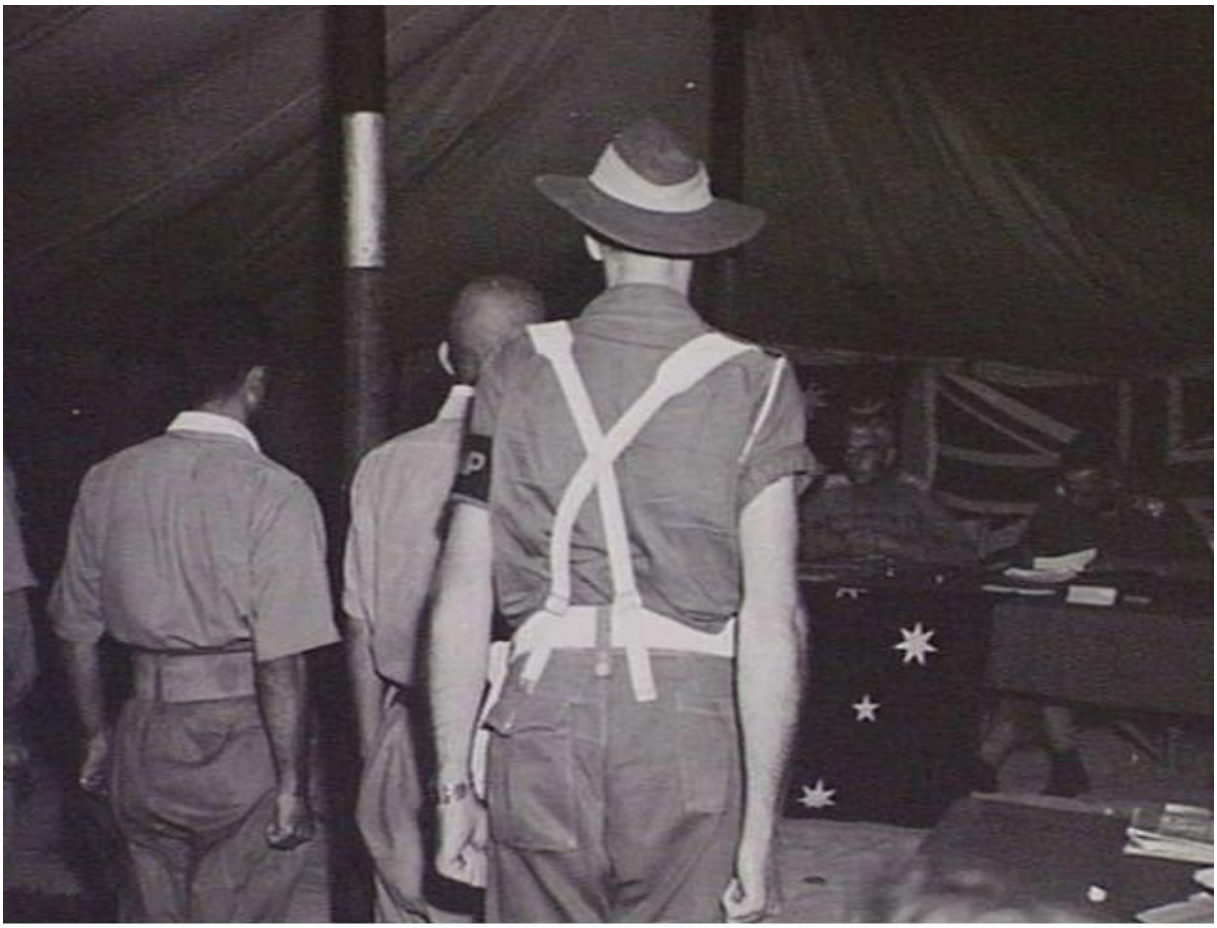
De Japanse verdachten verklaarden in de rechtbank niet schuldig te zijn.

In de Australische kranten werd verslag gedaan van dit proces waardoor ook voor een breder publiek zichtbaar werd wat er zich in de kampen had afgespeeld. De Sydney Morning Herald doet onder de titel 'Labuan war trails "Unmitigated Sadism"' verslag waarin zij vertellen dat de aanklager de Japanners ten laste legt dat zij 'having denied medical supplies to p.o.w.s, starved them, and forced sick and starving prisoners to do heavy manual labour, causing large, numbers to die' en beschuldigde hen van 'unmitigated sadism and of making a carefully calculated plot slowly to kill off the prisoners'.[18] Hij zou de rechtbank hebben verteld dat er tussen de 600 en 700 krijgsgevangenen, inclusief Australische officieren van de 8e divisie, zijn omgekomen in het kamp door verhongering, brute aanvallen en ontzegging van beschikbare medische middelen. Kolonel W. Lempriere van het medische korps getuigt dat als de 2000 overlevenden geen geallieerde medische aandacht hadden gekregen en een goed dieet, de meerderheid binnen drie maanden gestorven zou zijn.[19]

Ook de Singleton Argus kwam met een artikel over 'Kuching Camp Brutality, four Japanese on trial'.[20] Zij berichtten vooral over de oorlogsmisdaden zelf. In een voorgelezen verklaring, zegt majoor F.J. Green, dat hij zag dat een majoor met een houten klomp op het gezicht en lichaam werd geschopt, geslagen en vervolgens op een prikkeldraadomheining werd gegooid door Yamamoto en twee andere Japanners. Kapitein F.F Elliott, verklaart dat het cumulatieve effect van de

[18] Sydney Morning Herald, 'Labuan war trails "Unmitigated Sadism", 18 december 1945; Sissons 2016, 98 maakt melding van 592 doden in het totale kamp. 'At Kuching in Sarawak the POW camp held about 1,250 persons (mostly UK other ranks, but including 160 Australian POWs and some UK civil internees). Of these 592 died - most of them from starvation'.
[19] Sydney Morning Herald, 'Labuan war trails "Unmitigated Sadism", 18 december 1945.
[20] Singleton Argus, Kuching Camp Brutality, four Japanse on trial, 21 december 1945.

onmenselijke behandeling te zien is in het sterk verhoogde sterftecijfer in de laatste paar maanden van gevangenschap. Ook de meedogenloze poging om de geest van William Martin, voormalig kapitein van de politie in Brunei te breken, is vervat in zijn verklaring. Omdat hij een broek heeft gegeven aan een Britse gevangene werd hij naar de wachtkamer gebracht waar alle bewakers hem met stoten sloegen. De commandant sloeg hem met een geweerkolf in het gezicht. Hij werd vervolgens met een poot (faggot) geslagen en in een cel gegooid. Kort daarna is hij met een bajonet op de keel geslagen en in een greppel gegooid. Een Japanse bewaker sprong op zijn nek en ribben, sloeg hem om te proberen hem te laten huilen. In het ziekenhuis werden aan patiënten met enorme tropische zweren en ernstige huidaandoeningen zelfs geen vodden gegeven om als verband te gebruiken. Ook kwam het voor dat de voedselrantsoenen van patiënten die in het ziekenhuis lagen werden verminderd omdat ze niet werkten.

Labuan, 22 december 1945. De voorzitter van de rechtbank leest het doodvonnis door een vuurpeloton voor aan luitenant Ojima, luitenant Yamamoto en kapiteins Nakata en Takino (fotograaf: Sgt F.A.C. Burke).

Op 22 december 1945 volgde de uitspraak van de rechtbank (General Court Martial).[21] De rechtbank zag bewijs voor het bestaan van ongeveer 1200 krijgsgevangen en geïnterneerden, en 600 overledenen in het krijgsgevangenkamp te Kuching. Het liet daden of effecten zien die hebben bijgedragen aan de dood van krijgsgevangenen en geïnterneerden in Kuching. Kapitein Nakata had de verantwoordelijkheid voor, en kennis over de mishandelingen (beatings), intimidatie, gebrek aan voedsel en medische middelen. Luitenant Yamamoto had volledige kennis van de beklagenswaardige conditie van alle krijgsgevangenen en geïnterneerden door een gebrek aan voedsel en medische middelen, was persoonlijk beestachtig (brutal) en weigerde om medische aandacht te geven. Kapitein Takino had volledige kennis van de mishandeling, gebrek aan eten en de hele slechte conditie van de krijgsgevangenen en geïnterneerden. Luitenant Ojima had volledige kennis van de mishandeling, gebrek aan eten en het laten verrichtten van zwaar fysieke arbeid door niet fitte geïnterneerden. Hoewel het internationaal recht verbood om gevangenen te dwingen te werken aan projecten met een militair doel, werd het hen duidelijk gemaakt dat weigering zou resulteren in executie.[22] Onmiddellijk na de Japanse overgave werden nauwelijks voedsel en medicijnen beschikbaar gesteld. Het bewijs liet volgens de rechtbank echter grote voorraden zien van de meeste benodigdheden, inclusief meer dan 500 ton rijst. De wrede behandeling kwam zo vaak voor dat het niet anders kon dan dat de leiding hiervan af moest weten.

Dit leidde er uiteindelijk toe dat Kapitein Takino en Luitenant Yamamoto schuldig werden bevonden aan alle aanklachten, en kapitein Nakata en Luitenant Ojima schuldig waren aan alle klachten met uitzondering van het verstrekken van voldoende medische middelen. Alle verdachten werden op 22 december 1945 veroordeeld tot de doodstraf door middel van een vuurpeleton.[23]

Doordat zij werden veroordeeld tot de doodstraf vond er een herziening of heroverweging plaats. Namens het hoofdkwartier van de 9e Australische divisie liet een kapitein van de AALC op 28 december 1945 weten dat de procedures juist waren gevolgd, wat de aanklachten waren en wat de verdediging had aangevoerd. De verdedigende officieren, majoor Matsumura Susumu en kapitein Eto Kunihiko van het 37e Japanse Leger bepleitten namens de verdachten opnieuw de zaak.[24]

---

[21] Datum van het vonnis is op 1 januari gezet. NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 6-8, 49.
[22] Ooi 1998, 288, 298 (Archer), 312 (J.L. Noakes); The Hague Convention was door Japan wel ondertekend maar geratificeerd (niet tot Japanse wet gemaakt).
[23] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 6. All accused to suffer death by shooting''. Foto van het voorlezen van het vonnis weer: Australian War Memorial, nr. 123187, 22 december 1945.
[24] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 6, 8; 41-43; 15.

Ten aanzien van de eerste klacht (mishandeling gevangenen) bepleitten zij (niet helemaal onterecht) dat dit gebruikelijk was voor het Japanse leger en het dus was toegestaan om te slaan, of om de overtreders meer dan een uur te laten staan, of hen een andere lichte straf te geven in plaats van een gevangenisstraf, of hen lichte pijn te geven voor een klein uur zonder hem de gewone straf te geven als hun overtredingen niet zo serieus waren.[25] Daarbij merkten zij op dat het kampleven voor krijgsgevangenen en geïnterneerden was aangepast aan het leven van het Japanse leger in lijn met het internationale verdrag. Als iemand de regels overtrad dan was het door luitenant-kolonel Suga toegestaan dat de inspecteur hem sloeg of lichte pijn gaf in plaats van de gewone straf. Als bewakers hun taak te buiten gingen en hun wreed in elkaar slaan dan zouden zij de bewakers tot de orde hebben geroepen. Kapitein Takino zou alleen met de administratie zijn belast, niet met de leiding over het kamp, en hij zou ook nooit betrokken zijn bij of orders gegeven hebben aan bewakers en nooit aanwezig geweest zijn bij hetgeen gesteld is. Ten aanzien van de tweede klacht stelden zij samenvattend dat iedereen zijn best heeft gedaan, maar zij gezien de omstandigheden niet anders konden handelen dan zij hebben gedaan. Ten aanzien van de derde klacht dat de krijgsgevangen zware fysieke arbeid moesten verrichten terwijl zij ziek en uitgehongerd waren en velen zijn gestorven pleitten zij onschuldig omdat Suga (en niet zij) daartoe opdracht had gegeven.

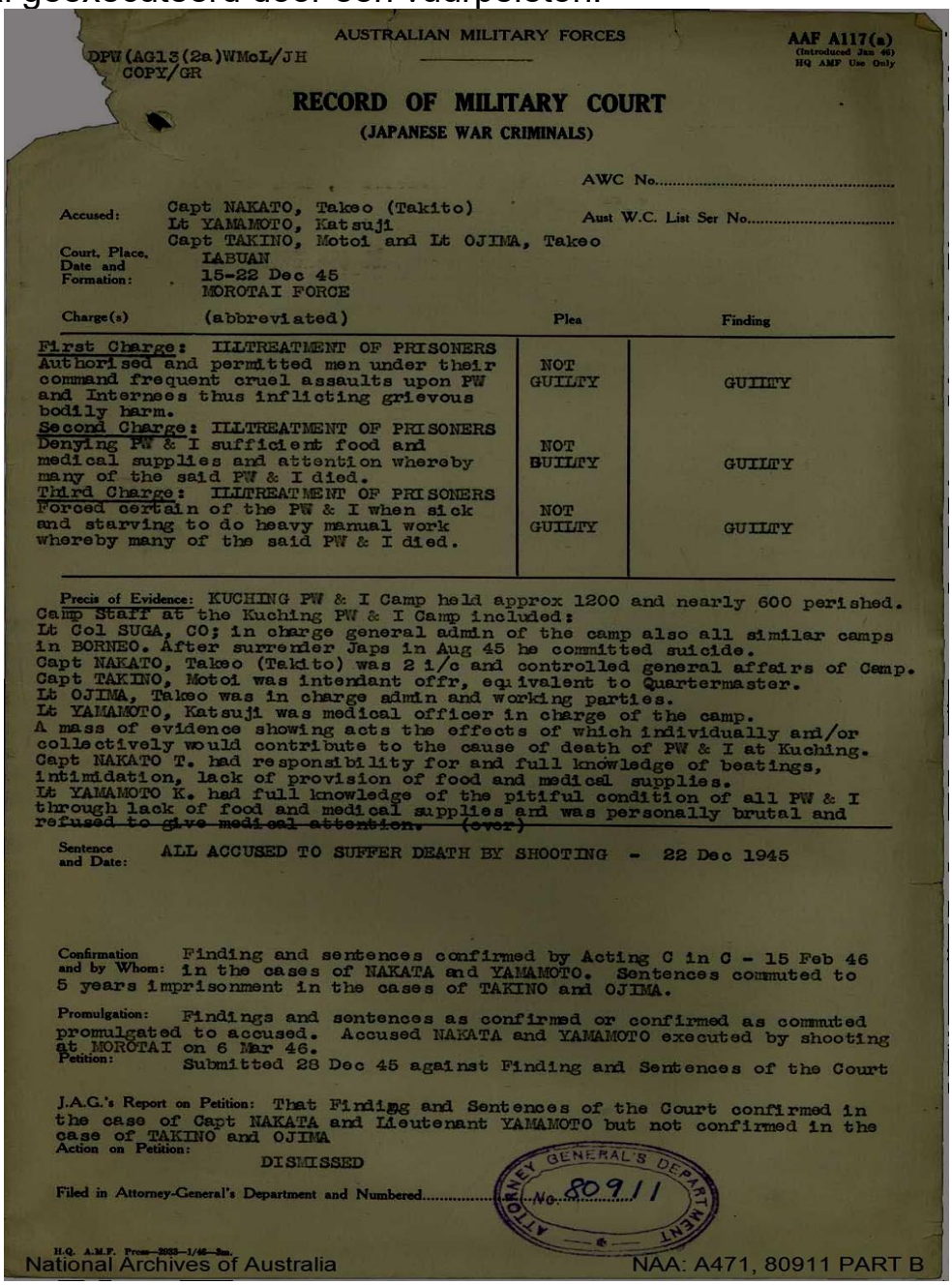
De Judge Advocate General (J.A.G.) bevestigt op 29 januari 1946 de feiten en veroordelingen voor Nakata en Yamamoto, maar niet voor Takino en Ojima.[26] Hij deelde de verklaring van brigadegeneraal (brigadier) Eastick van de 9e divisie dat hij de indruk heeft gekregen van de krijgsgevangenen en geïnterneerden dat kapitein Takino en luitenant Ojima niet zo schuldig waren als de andere twee en dat dit naar zijn mening met bewijs onderbouwd was. Hij is dan ook van mening dat de condities van de krijgsgevangenen en geïnterneerden niet aan kapitein Takino en luitenant Ojima konden worden toegerekend omdat zij ondergeschikt waren en niet bij middelen konden komen. Zij waren ook niet verantwoordelijk voor het gedrag van de bewakers en van de medische aandacht van de inwoners van het kamp. Hij was dan ook van mening dat de feiten en veroordelingen voor deze twee officieren niet bevestigd dienden te worden.[27]

[25] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 10-11.

[26] De JAG kan de laatste juridische beoordeling van procedures bieden. NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 9; Sissons 2016, 98-99.

[27] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, 8, 9.

Op 15 februari 1946 werden de feiten en veroordelingen voor Nakata en Yamamoto bevestigd door de opperbevelhebber Luitenant General Sir V.A.H. Sturdee. De veroordelingen van Takino en Ojima werden omgezet in 5 jaar gevangenisstraf. Een straf die ook bij geïnterneerden op sympathie kon rekenen. In veel verslagen van ex-geïnterneerden wordt nog aangenomen dat zij allen de doodstraf hadden gekregen.[28] De verdachten Nakata en Yamamoto werden op 6 maart 1946 om 08.10 in Morotai geëxecuteerd door een vuurpeleton.[29]

AUSTRALIAN MILITARY FORCES

AAF A117(a)
(Introduced Jan 46)
HQ AMF Use Only

DPW(AG13(2a)WMcL/JH
COPY/GR

RECORD OF MILITARY COURT
(JAPANESE WAR CRIMINALS)

AWC No.....

Accused: Capt NAKATO, Takeo (Takito)
Lt YAMAMOTO, Katsuji
Capt TAKINO, Motoi and Lt OJIMA, Takeo

Aust W.C. List Ser No.....

Court, Place, Date and Formation: LABUAN
15-22 Dec 45
MOROTAI FORCE

Charge(s) (abbreviated)	Plea	Finding
First Charge: ILLTREATMENT OF PRISONERS Authorised and permitted men under their command frequent cruel assaults upon PW and Internees thus inflicting grievous bodily harm.	NOT GUILTY	GUILTY
Second Charge: ILLTREATMENT OF PRISONERS Denying PW & I sufficient food and medical supplies and attention whereby many of the said PW & I died.	NOT GUILTY	GUILTY
Third Charge: ILLTREATMENT OF PRISONERS Forced certain of the PW & I when sick and starving to do heavy manual work whereby many of the said PW & I died.	NOT GUILTY	GUILTY

Precis of Evidence: KUCHING PW & I Camp held approx 1200 and nearly 600 perished. Camp Staff at the Kuching PW & I Camp included:
Lt Col SUGA, CO; in charge general admin of the camp also all similar camps in BORNEO. After surrender Japs in Aug 45 he committed suicide.
Capt NAKATO, Takeo (Takito) was 2 i/c and controlled general affairs of Camp.
Capt TAKINO, Motoi was intendant offr, equivalent to Quartermaster.
Lt OJIMA, Takeo was in charge admin and working parties.
Lt YAMAMOTO, Katsuji was medical officer in charge of the camp.
A mass of evidence showing acts the effects of which individually and/or collectively would contribute to the cause of death of PW & I at Kuching.
Capt NAKATO T. had responsibility for and full knowledge of beatings, intimidation, lack of provision of food and medical supplies.
Lt YAMAMOTO K. had full knowledge of the pitiful condition of all PW & I through lack of food and medical supplies and was personally brutal and refused to give medical attention. (over)

Sentence and Date: ALL ACCUSED TO SUFFER DEATH BY SHOOTING - 22 Dec 1945

Confirmation and by Whom: Finding and sentences confirmed by Acting C in C - 15 Feb 46 in the cases of NAKATA and YAMAMOTO. Sentences commuted to 5 years imprisonment in the cases of TAKINO and OJIMA.

Promulgation: Findings and sentences as confirmed or confirmed as commuted promulgated to accused. Accused NAKATA and YAMAMOTO executed by shooting at MOROTAI on 6 Mar 46.

Petition: Submitted 28 Dec 45 against Finding and Sentences of the Court

J.A.G.'s Report on Petition: That Findings and Sentences of the Court confirmed in the case of Capt NAKATA and Lieutenant YAMAMOTO but not confirmed in the case of TAKINO and OJIMA

Action on Petition: DISMISSED

Filed in Attorney-General's Department and Numbered..... No. 80911

ATTORNEY GENERAL'S DEPARTMENT

H.Q. A.M.F. Press—2033—1/46—Sm.

National Archives of Australia NAA: A471, 80911 PART B

[28] O.m. Böhm. 1984, 27. A.H. Böhm, West-Borneo 1940 - Kalimantan Barat 1950, 1984. Militairen stroomden al weer uit. Zo zou volgens de staat van dienst van defensie mijn grootvader L.J.G. Gellaerts al op 15 oktober 1945 weer zijn ingedeeld bij het Leger Organisatie Centrum (L.O.C.) te Morotai en op 22 november 1945 zijn overgegaan naar Menado.

[29] NAA: A471, 80911 PART B, Labuan, 15-22 december 1945, p. 6, 49-50; Ooi 1998, 667-668.

Japanse soldaten voor de rechtbank

Naast de officieren werden er ook rechtszaken gevoerd tegen de bewakers. Er stonden tussen 22-31 januari 1946 te Morotai 45 bewakers terecht.[30] Uiteindelijk werden er zes dienstplichtige stafleden (NCO's), twee vertalers en 37 bewakers (veelal Formosans) aangeklaagd voor de wijze waarop zij, in strijd met het recht, geïnterneerden hadden behandeld. Daarvan zijn er door de rechtbank uiteindelijk drie bewakers vrijgesproken en de rest is veroordeeld van één jaar tot levenslang.[31] The Bear (S. Koko/Kogo of Koka/Koga wordt veroordeeld tot 20 jaar gevangenisstraf.[32]

Tekening uit het Huijbergenarchief. Tekenaar onbekend.

De J.A.G. was erg kritisch op dit proces, met name op het feit dat zij in één groep werden veroordeeld, het gebruik van beëdigde verklaringen, waardoor de verdachten de mogelijkheid werd ontzegd om het bewijs door middel van kruisverhoor te onderzoeken, het falen van de rechtbank om

[30] Zie voor dit proces: NAA: A471, 80754 PART 1, NAA: A471, 80754 PART 2, NAA: A471, 80754 PART 3, Morotai, 22-31 January 1946, Central Registry File, Attorney General, no. 80754; Ooi 1998, 667 (Yates) acht 70 van de 120 bewakers schuldig aan een of ander misdrijf, zelfs als het enkel een klap in het gezicht was.
[31] NAA: A471, 80754 PART 1, p. 6-7. Sissons 2016, 98-99. J. Takeda, Y. Okamura en Fukushima werden vrijgesproken.
[32] AWM54 1010/2/2, Identification of War Criminals, noemt hem Koka (koga); NAA: A471, 80754 PART 1, 4.

individuele krijgsgevangenen te laten getuigen die door de verdachten als getuigen werden gezocht, en de manier waarop de aanklager de zaak presenteerde. Er was volgens de J.A.G geen bewijs dat het ernstige sterftecijfer onder gevangenen van de oorlog tijdens de laatste maanden van hun internering te wijten was aan de behandeling van de bewakers of dat de mishandeling was toegenomen tijdens deze maanden. In feite dateerden volgens hem de meeste incidenten waarnaar in de verklaringen werd verwezen van ruim voor die tijd. Hij was van mening dat het duidelijk was dat de toegenomen sterfte vooral te wijten was aan het tekort aan voedsel en medische benodigdheden, waarvoor de soldaten niet verantwoordelijk waren maar de officieren. Hij adviseerde om de straffen sterk te verminderen en de verdachten hun straf in hun thuisland uit te laten zitten. De bevestigende autoriteit negeerde deze aanbevelingen en bevestigde op 2 april 1946 het vonnis ongewijzigd.[33] Binnenlands bestuurder Böhm ondersteunde na de oorlog het pleidooi van de J.A.G. ten dele door het hoge sterftecijfer onder Britse militairen mede te verklaren aan de hand van de arbeid die zij moesten verrichten, onbekendheid met de tropen en dat zij zelf veelal onhygiënische leefden.[34] Daarbij kwam dat de toestand buiten de kampen ook slecht was. Daar staat tegenover dat in het eerder genoemde proces tegen de commandanten was komen vast te staan dat er grote voorraden aanwezig waren van de meeste benodigdheden, waaronder meer dan 500 ton rijst.

Enkele beschouwingen van krijgsgevangenen

Over Suga zijn de meningen verdeeld. Uit de verschillende verhalen komt hij naar voren als een rustige gepensioneerde man van 57 jaar oud toen hij het kamp in 1942 officieel opende. Hij heeft in de Verenigde Staten les gegeven en gewoond, sprak Engels en heeft de wereld gezien. In de context van de oorlog en op advies van zijn jongere broer heeft hij zichzelf aangeboden als commandant van de interneringskampen in de overtuiging dat zijn taalvaardigheden nuttig zouden zijn. Sommigen herinnerden zich ook hoe leuk hij was met kinderen.[35] Anderen herinneren zich dat hij de makkelijkste was van de Japanse officieren.[36] Maar dat hij zijn officieren soms ook teveel ruimte gaf als er problemen waren en dat de problemen erger werden als hij niet aanwezig was, doordat luitenant Nakata dan de leiding overnam. Nakata was volgens ex-krijgsgevangene Pepler meedogenloos en provoceerde zijn bewakers om wreed met

[33] NAA: A471, 80754 PART 1, p. 3. Sissons 2016, 98-99.
[34] Böhm 1984, 26.
[35] O.m. P. Firkens, *Borneo Surgeon: A Reluctant Hero*, Carlisle, Western Australia: Hesperian Press, 1995.
[36] Werenfried 1948, 3-4. Archief 400: Indische Collectie 15.04.5.3. Borneo. 3031-4891 Personalia: egodocumenten. 3031 Werenfried,. zr. Noord-Borneo: Kuching: ziekenverpleging; Ooi 1998, 419 (E.R. Pepler).

krijgsgevangenen om te gaan.[37]

Hoewel de als burger geïnterneerde schrijfster Keith enkele van zijn persoonlijke kwaliteiten bewonderde en vond dat hij het leven van haar man heeft gered plaatst ze ook de kanttekening 'dat alle gevangenen op Borneo onverbiddelijk op weg waren naar de hongerdood. Krijgsgevangenen en burgers werden geslagen, mishandeld en gemarteld. De dagelijkse levensomstandigheden in gevangenkampen waren bijna ondraaglijk'.[38]

Yates vroeg Japanners die onder hem dienden na de oorlog wat ze van Suga vonden. Ze mochten hem graag, maar gaven ook aan dat hij verantwoordelijk was voor de behandeling en brutaliteit. Niettemin vonden ze hem een 'good man' die ontegenzeggelijk voor de geïnterneerden opkwam, omdat hij hen een veel slechtere behandeling had kunnen geven als hij gewoon de bevelen had opgevolgd. Yates geeft aan dat onafhankelijk onderzoek aantoont dat toen het vanaf mei 1945 moeilijk werd voor de Japanners hij drie keer de directe opdracht heeft gekregen een mars te beginnen, maar het geweigerd heeft omdat niemand het zou overleven. Yates komt na drie verschillende bronnen (bewakers, oorlogsmisdaadonderzoekers en Chinese en Maleise burgers) tot de conclusie dat Suga zijn best deed de geïnterneerden beter te behandelen. Hij stelt dan ook dat Suga ontegenzeggelijk fouten heeft gemaakt, maar dat ze hem erkentelijk waren.[39] Ook Southwell en zuster Elisabeth komen tot de conclusie dat zij het zonder de invloed van Suga niet zouden hebben overleefd.[40]

Zelfs met positieve aanbevelingen zou Suga net als de overige officieren veroordeeld zijn geweest, eenvoudig omdat hij verantwoordelijk zou worden gehouden voor het gedrag van de bewakers tegenover de inwoners van het kamp. Hij was de hoogste baas en het was zijn taak dat het kamp normaal gevoerd werd. Net als generaal Masaharu Homma, die verantwoordelijk werd gehouden voor de Bataanse dodenmars, zou hij op basis van 'command responsibility' waarschijnlijk ter dood zijn veroordeeld.[41]

Krijgsgevangenen zouden voor Takino een sterke aanbeveling aan de autoriteiten hebben geschreven om hem genadig te zijn. Yates schrijft dat

[37] Ooi 1998, 419 (E.R. Pepler).
[38] A. Keith 1950, 205-206.
[39] Ooi 1998, 668-669 (H.D.A. Yates).
[40] C. H. Southwell, *Uncharted Waters,* Calgary, Canada: Astana Publishing, 1999, 368; Soeur, 135.
[41] Zie ook A. Keith, 205-206. Ooi 1998, 668 (H.D.A. Yates).

‘if Takino is executed, or given anything more than a purely nominal sentence, I shall not be satisfied that justice had been done '.[42] Opvallend is dat Furunisi, de assistent betaalmeester onder leiding van Takino, met 15 jaar een veel langere gevangenisstraf kreeg dan Takino zelf. Yates schrijft dat de dienstplichtige stafleden (NCO’s) hun straf hebben gekregen, maar dat anderen te zwaar zijn gestraft. Hij geeft aan dat sommigen van hen een vorm van bescherming boden. Aan de andere kant benoemt hij dat het nooit duidelijk zal worden wat zij precies deden en welke afspraken er waren onder de Japanners. Het is zeker beter ze zwaar dan te licht te straffen. De vertalers Inagaki en Kubu kregen levenslang. Yates acht dit terecht, al denkt hij soms ook aan de doodstraf.[43] Over Yamamoto lijken krijgsgevangen wel eens gezind, hij verdiende zijn straf.[44]

Yates vraagt zich in april 1946 af of sommigen de doodstraf verdienden of dat levenslang hen niet meer zou laten lijden. Daartegenover staat de angst dat zij daar een betere behandeling krijgen dan de krijgsgevangenen zelf en uiteindelijk alleen hun vrijheid kwijt zouden zijn. Hij houdt er ook rekening mee dat zij uiteindelijk naar Japan mochten en in een burgergevangenis terecht kwamen en later gratie zouden krijgen. En zo geschiedde het ook.[45] Veel veroordeelden zijn later (1953) naar Japan teruggestuurd om hun straf daar uit te zitten. Hij is toch van mening dat de echte oorlogsmisdadigers uiteindelijk naar de oorlogstribunalen zijn gestuurd in Labuan of Morotai. Onder hen die terug naar huis mochten zaten ook ‘half dozen odd good boys’ die een speciale behandeling kregen omdat zij door de andere ex-bewakers werden aangevallen, zoals ook tijdens de internering was gebeurd.[46]

Slot

Zoals Fitzpatrick terecht aangeeft moeten lezers en onderzoekers voorzichtig zijn met het trekken van conclusies op basis van enkele rechtszaken. Het is zeker mogelijk om de zwakheden van specifieke oorlogsmisdadenprocessen van de Australiërs in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog bloot te leggen. Onderzoek ver na de oorlog laat echter ook zien dat er steeds meer bewijs naar voren komt van gewetensvolle inspanningen om tekortkomingen in de bepalingen van de

[42] Ooi 1988, 668 (H.D.A. Yates). In april 1946 had hij hier nog geen resultaat van vernomen. ‘if Takino is executed, or given anything more than a purely nominal sentence, I shall not be satisfied that justice had been done’.
[43] Ooi 1998, 669 (H.D.A. Yates).
[44] Ooi 1988, 667 (H.D.A. Yates); Werenfried 1948, 3-4;
[45] Zie ook P. Pellegrino, ‘Japanse oorlogsmisdadigers’, *Stabelan* 16e jrg, nr. 4, 1990.
[46] Ooi 1998, 666 (Yates). Hij noemt Yoshimura, Takechi (Bull Frog), Takko, Nichi en Mori.

War Crimes Act te compenseren.

Wraak, een emotie die verband houdt met het genoemde Victor's Justice, komt veel minder duidelijk naar voren in de onderzochte stukken dan misschien werd verwacht.[47] Dat is ook zo bij militairen zelf. Zo waren er onder de militairen hen die wraak namen of wilden nemen, maar er waren ook militairen die medelijden hadden, en een groep die gewoon naar huis wilden.[48] Er waren ook slachtoffers, zoals de legendarische Australische arts bij de Burma-spoorweg, luitenant-kolonel E.E. “Weary” Dunlop, die opriepen om geen represailles tegen de Japanners uit te voeren en zich in te zetten voor de naoorlogse verzoening met Azië.[49]

[47] Fitzpatrick 2013, 347.

[48] Cunneen (2020, 81) citeert een brief van Russell Le Gay Brereton (Dooley ‘Most of these PWs who had promised themselves that they would give the Japs a thorough hiding when they got out, feel nothing but contempt for the sniveling wretches and wouldn’t dream of hitting them, and the troops are inclined to regard them as children.’ T. Cunneen, 2020, ‘Russell Le Gay Brereton (Dooley) and the War Crimes Trials in Labuan in 1945’, Bar News: Journal of the New South Wales Bar Association, Summer 2020, no. 125, 78-82.

[49] https://anzacportal.dva.gov.au/wars-and-missions/burma-thailand-railway-and-hellfire-pass-1942-1943/events/after-war/war-crimes-trials.